

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEM VE TÜRK BASINI

Ceyda ILGAZ*

The Turkish Press and The Period After 1980's

After 1980's in Turkey, many policies had been produced which had started a new period. In this article, we talked about the processus of change in the Turkish press after 1980's. We have emphasized the situation of the Turkish press and its importance for Turkey.

Key Words: Turkish Press, the period after 1980's

.....

Türkiye 1980'li yılların sonuna doğru, Cumhuriyet'in kurulması sırasında benimsediği ekonomik politikaların çağın gereksinimlerine yanıt verememesi sonucu bir krize girmiştir. Toplumsal ve siyasi yaşamın tüm alanlarında yaşanan bu kriz 1980'li yılların başında askeri bir darbeye yol açmıştır. Bu olayla birlikte Türkiye'de yepyeni bir dönemin başlamasına yol açacak yeni politikalar üreilmeye başlanmıştır. 1980'li yılların ilk yarısına baskının, darbenin damgasını vurduğu söylenebilir. İkinci yarısında ise askeri

* Araş.Gör.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

yönetim yerini daha sivil, çağdaş bir yönetime bırakmış daha görece bir özgürleşme süreci başlamıştır.

1980'li yılları Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihi açısından 2 farklı şekilde yorumlamak olasıdır. İlki, gittikçe kötüleşen, kimsenin can güvenliğinin olmadığı her gün onlarca kişinin teröre kurban gittiği bir dönemin bitişi ve çeşitli zorlamalarla dahi olsa huzur ve güven ortamının bu kaosun yerini almasıdır. İkincisi ise sağlanan bu ortamda hükümetin anti demokratik uygulamalarla dönemin sorumlusu ilan ettikleri kurum ve kaynakları bastırmaya ve pasifize etmeye çalışmalarıdır. Bu sürecin oluşmasındaki en büyük etkenlerden biri toplumun o güne kadar kaybettiklerinin bu süreç ve devamında kaybedeceklerini görmesini engelleyecek kadar toplumun hafızasına kazınması bir diğeri de kesinlikle bir muhalefetle karşılaşmış olmasıdır. Daha doğrusu oluşacak muhalefete şiddetle karşı konulmuştur. Bu çabaların sonucu 80 Anayasası ve sonuçlarında kendini göstermiştir.

1980'li yılların ilk dönemlerinde iktidarda olan askeri yönetim basın hayatını da derinden etkilemiştir. Bu yıllarda basın üzerinde askeri yönetimin ağır baskısı söz konusudur. Bu dönemde üzerindeki olumsuz etkiler nedeniyle asıl görevi haber verme ve toplumu bilgilendirme olan yazılı basın bu işlevlerinden uzaklaşmış ve giderek magazinleşmeye yönelmiştir. 12 Eylül 1980'de kuvvet komutanlarının yönetime el koymasıyla birlikte askeri bir rejim başlamıştır. Beş kuvvet komutanı bütün yetkileri ele olarak Milli Güvenlik Konseyi'ni oluşturmuşlardır.

"Basın genellikle sıkıyönetim tarafından denetlenmekte birlikte, zaman zaman doğrudan doğruya beş general, özellikle Konsey Başkanı Kenan Evren tarafından denetimden geçiriliyordu. 'Hoşa gitmeyen' yazılar için gazetelere sıkıyönetimden sık sık uyarılar

geliyor, arada bir kapatma cezası uygulanıyordu. Yazarların, yazı işleri müdürlerinin gözaltına alındığı, tutuklandığı, mahkum edildiği de oluyordu. Sıkıyönetim, hemen her gün yayın yasakları koyuyordu.”(Kabacalı, 1990:210)

12 Eylül döneminde basın birçok kısıtlamalar ve yeni düzenlemelerle karşı karşıya kalmıştır. 12 Eylül'ün katı yaklaşımı toplumun her alanında olduğu gibi, basın alanında da etkili olmuştur. Basın olaylara apolitik bir yaklaşım modeli koyarken, giderek halktan uzaklaşmıştır.

O dönemde uygulanan denetimlerde fikirler yazarlar tarafından olduğu gibi okuyucu kitesine aktarılamamıştır. Buna bağlı olarak basın ve iletişim özgürlüğü ortadan kalkmıştır. “12 Mart'a oranla daha kalıcı olmayı amaçladığı görülen 12 Eylül rejimi, bu niteliğinden dolayı özgürlükleri öncekilerden çok daha genişletilmiş biçimde kısıtlanmış, böylece kitlelerin depolitizasyonunu gerçekleştirmeyi umut etmiştir.”(Oktay:133)

“Basın 12 Eylül'le birlikte bir 'depolitizasyon' olgusu içine girmiştir. Sonuçta bu depolitizasyon da magazinleşmeyi doğurmuş, ceza almak istemeyen ayrıca okuyucuyu da elinde tutmak isteyen gazeteler, günlük politika haberlerinin dışında çoğu kez uydurma haber 'asparagas'a varan bir habercilik anlayışını benimsemişlerdir. O dönemde ortaya çıkan, bu gelişmenin yansımaları günümüzde halen mevcuttur.”(Özgen, 2000:58)

1980'li yıllara kadar olan dönemlerde, basın alanında siyasal ve toplumsal etkenler ön planda olmasına rağmen; 1980'den sonra belirleyicilikte önceliği ekonomik öğeler almıştır. Bu dönemde basının içeriği ve toplumsal rolü üzerinde ekonomik bağımlılıklar kesin rol oynamıştır.

“12 Eylül hareketinden sonra, basın yeni kısıtlamalar ve düzenlemelerle karşı karşıya kalmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlanmasının yanı sıra, gazetecilerinin ekonomik çıkarlarını ve bağımsızlıklarını savunmalarını da zorlaştırmıştır. Toplu sözleşme ve grev yasalarında yapılan değişiklikler, çalışan gazeteciyi önemli ölçüde güçsüzleştirmiştir. İşveren karşısında düşünsel bağımsızlığını ve maddi çıkarlarını savunamayan gazetecilerden oluşan bir basına sahip bulunduğumuz söylenemez tümüyle. Ama ediginleşmenin ve güçsüzleşmenin boyutlarını görmezden gelmenin mümkün olmadığı da söylenmelidir.” (Oktay:133)

Burada sivil toplum örgütlerinin sağlıklı çalışabilmeleri ve doğru karar verebilmeleri için güçlü ve tam bağımsız bir medyaya gereksinimleri olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun bilincinde olan 12 Eylül rejiminin mimarları bu örgütleri ve toplumun genelini pasifize edip, tepkisiz hale getirmek için ilk olarak bağımsız medya üzerinde kendilerinden öncekileri aratacak kadar yoğun bir baskı ve yıldırma politikasına girmişlerdir.

1980’li yıllarda teknoloji alanında yapılan yatırımlar basını artık çok pahalı bir işkolu haline getirmiştir. Gazeteciliğin pahalı bir işkolu haline gelmesiyle birlikte merkezileşme de başladı. Basın sektörü artık bir yanda da okur sayısını arttırmak için, magazinleşmeye ve birbirleriyle lotarya savaşına girmeye başlamıştır.

1990’lara gelindiğinde “artık gazeteler, sahiplerinin adlarıyla anılmıyor, bu da mesleki geleneğe ya da daha da ötesinde aile adının herhangi bir biçimde kötü anılmasına fırsat bırakmamak anlamında gösterilecek olan çabaların, gün geçtikçe güdükleşmesi sonucunu doğuruyordu. Örneğin, 1980’ler kadar Türkiye’de Milliyet

gazetesinin adı Karacan soyadıyla birlikte anılır durumdaydı. Yine Hürriyet gazetesi, Simavi soyadının bir simgesi idi. Oysa bu yeni dönem, artık aile adlarının yavaş yavaş ortadan kalkarak büyük sermayenin basın alanına girdiği süreç olarak akıllarda yer etmeye adaydı. 1990'lı yılların 2. yarısı, herkesin bildiği gibi artık medya holdinglerin ve bu holdinglerin bünyelerinde yer alan pazarlama şirketlerinin dönemi olmuştur." (Özgen,2002:29)

Gazeteciliğin rekabet koşullarının artması ve siyasi hükümetlerin kimi gazetelere yönelik yürüttüğü politika sonucu, zaten çok dar olan Türk basınındaki düşünce yelpazesi ve bu yelpazeyi temsil eden gazeteler bir bir kapanmaya başlamıştır. Yani gelişmelere ancak çok güçlü basın işletmeleri karşı koyabilmiş daha önceki yıllarda sahibi de gazeteci olan gazeteler hızla iş adamlarının gazeteleri olmuştur. Küreselleşme sonucu Batı'da ortaya çıkan şirketlerin rekabet ortamında küçükleri ezip yok etme ve tekelleşme süreci basın alanında Türkiye'de de karşımıza çıkmıştır.

1980'lerden itibaren gazeteler artık büyük sermayenin eline geçerek, kar amacıyla çalışan işletmelere dönüşmüştür. Günümüzde ise gazetenin yanı sıra televizyon kanalı sahibi de olan, bir çok iş alanına el atmış, adeta dokunulmazlıkları olan güçlü medya patronları yer almaktadır.

Basının evrensel amacı haberin tarafsız ve dürüst bir biçimde aktarılmasıdır. Günümüzde de tartışılan haber anlayışı holdingleşen medya kuruluşlarının kar kaygısı taşıyarak hareket etmeleri sonucu tehlikeye girmiştir. Basının evrensel amacı haberin tarafsız ve dürüst bir biçimde aktarılmasını sağlamaktadır. Basın bu amacından uzaklaşarak toplum üzerindeki inandırıcılığını ve etkisini giderek kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Günümüzde basın, yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü bir güç olarak kabul edilmektedir. Basının sanayileşmesi ile birlikte basının yapısı değişmiştir, basının gücünü anlayan kimseler bu alanda egemenlik kurma isteği içine girmişlerdir. Kitle iletişimin küresel bütünleşme sürecinde önemli rol oynadığı günümüzde Türkiye açısından basının önemi giderek artmaktadır.

Kaynakça

- KABACALI Alpay, Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.
- OKTAY Ahmet, Toplumsal Değişme ve Basın, İstanbul, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.
- ÖZGEN Murat, Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları, İstanbul, Doğan Ofset, 2000.
- ÖZGEN Murat, "Toplumsal Olaylarda Medyanın Etkinliği ve Rolü", İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:13, İstanbul, Dilek Matbaacılık, 2002.